

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І
МИСТЕЦТВ**

**Інститут практичної культурології та арт-менеджменту
Кафедра культурології та інформаційних комунікацій**

**ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО ЕКЗАМЕНУ ЗА
СПЕЦІАЛЬНІСТЮ**

034 КУЛЬТУРОЛОГІЯ

для здобувачів вищої освіти

третього (освітньо-наукового) рівня – доктор філософії

галузь знань 03 Гуманітарні науки

спеціальність 034 «Культурологія»

Програма випускного екзамену за спеціальністю 034 «Культурологія» для здобувачів вищої освіти освітньо-наукового рівня доктора філософії на основі вищої освіти та кваліфікації магістр (спеціаліст) / Укладачі: Герчанівська П.Е., завідувач кафедри культурології та інформаційних комунікацій, доктор культурології, професор, Овчарук О.В., доктор культурології, професор, Сіверс В. доктор філософських наук, професор. Київ: НАКККиМ, 2020.

ПОГОДЖЕНО:

Директор інституту практичної культурології та арт-менеджменту

_____ (Дичковський С.І.)
(підпис)

Протокол № 5 від «18» лютого 2020 р.

СХВАЛЕНО:

Зав. кафедри культурології та інформаційних комунікацій

_____ (Герчанівська П.Е.)
(підпис)

Протокол № 8 від «24» січня 2020 р.

Затверджено науково-методичною радою Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Протокол від «___» _____ 2020 року № ___

Голова науково-методичної

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

«___» _____ 2020 року

Пояснювальна записка

Програма випускного екзамену зі спеціальності 034 «Культурологія» визначається для аспірантів четвертого року навчання Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, які претендують на здобуття освітньо-наукового рівня «Доктор філософії». Програма містить пояснювальну записку, програми навчальних дисциплін, які виносяться на екзамен, перелік питань, включених до екзаменаційних білетів, критерії оцінювання знань студентів, список основної рекомендованої літератури.

Під час комплексного випускного екзамену відбувається перевірка якості знань з таких обов'язкових дисциплін загальної підготовки та дисциплін професійної підготовки як «Філософія науки», «Теоретико-методологічні засади культурології», «Українські культурологічні школи», «Новітні проблеми культурології».

Програма включає 60 питань до екзаменаційних білетів (кожен білет містить три питання), які пропорційно охоплюють основні теоретико-методологічні проблеми та емпіричний матеріал згаданих навчальних дисциплін. Екзаменаційні питання дають змогу аспіранту не тільки виявити знання нормативного матеріалу, а й продемонструвати рівень теоретичної підготовки, володіння методологією історичної науки та вимогами до підготовки дисертаційного дослідження, навичками аналітичного мислення, роботи із документальними джерелами та фаховою науковою літературою.

ПРОГРАМИ

навчальних дисциплін, які виносяться на комплексний екзамен

1. Філософія науки

Філософія науки в структурі світогляду та пізнання. Історичні підходи до розуміння ролі філософії у осягненні світу. Структура філософського знання. Основна проблематика філософії та її суперечлива поєднуваність з методологією та предметністю природничо-наукового знання.

Первісні паранаукові вірування: анімізм, фетишизм, тотемізм, магія. Міфологічна основа виникнення філософського світосприйняття у Давній Греції. Пошук першооснови. Логос як закон і як слово. Сократівський переворот у філософії. Метод Сократа і засоби софістів. Платонівська теорія пізнання, політичне вчення Платона та Аристотеля. Проблема третьої людини у Аристотеля як ключовий пункт перетину філософської та науково-теоретичної методології. Ранні протонаукові знання давніх культур: давньоєгипетська протонаукова культура. Ранні пізнавальні здобутки Давнього Дворіччя (месопотамська культура).

Основні досягнення науки новго часу та колізія відмови від релігійної світоглядної парадигми. Релігія, філософія і наука. Традиційні та нетрадиційні методи і принципи пізнання. Релігійне та інтуїтивне пізнання. Гностицизм. Філософсько-наукова квінтесенція соціокультурних, соціополітичних та соціоекономічних складових історичної динаміки суспільного буття Гоббс, Дідро, Рікардо, Пригожин, Тулмін тощо. Формування наукової пардигми класичної картини світу. Декарт, Ньютон Лейбніц. Астрономічні відкриття як рушій наукого розвитку.

Модерн як фундамент сучасного наукового знання. Соціоекономічні теорії XIX-XX століть як зміна парадигму соціального розвитку. Революція у природничих науках рубежа XX сторіччя. Значення відкриттів у сфері психології та наук про людину (Фрейд, Юнг, Вітгенштейн). Науковий переворот доби постмодерну. Основні ідеї та напрямки європейського філософського постмодернізму. Вичерпання парадигми соціального знання та сучасні цивілізаційні виклики.

Проблема калібрування у науково-природничому знанні та її методологічна обмеженість. Осмислення цивілізаціного руху людства крізь призму синтетичного підходу до визначення основних засобів, мети та наслідків пізнання і діяльності. Трансмутація і мультиВсесвіт.

Структура (напрями наукових досліджень) історичної культурології: теорія пізнання історичної динаміки культури; історична антропології (реконструктивне моделювання історичних явищ культури та їх систем); культурологічне народознавство; історія спеціалізованих галузей культури; історія соціальної взаємодії (образи, ритуали, вербальні і невербальні мови комунікації, етикет та ін.); культурна компаративістика (типологізація культурного виміру буття людства): позитивістський, функціональний, постмодерністський, структурно-функціональний, феноменологічний, конфліктологічний, детерміністичний. Методологічні підходи до вивчення історико-культурних взаємовпливів: концепції дифузійнізму, функціоіналізму,

детермінізму. Метод зіставлення культур. Принципи культурології: цілісності та культурно-історичного підходу.

Основні методи теоретичних і науково-практичних досліджень в історико-культурологічній сфері. Методи, пов'язані з розуміючим входженням в культуру: методи польової етнографії (опис, класифікація, метод переживання та ін), спостереження тощо. Історико-пізнавальні методи: порівняльно-історичний, системний, порівняльний, типологічний, аналізу текстів (нарративний), герменевтичний. Семіотичний, біографічний (просопографічний), психологічний метод, моделювання (асоціативне та функціональне) структурно-функціональний підхід, факторний і компонентний аналіз, моделювання із застосуванням математичного аналізу, контент-аналіз.

2. Теоретико-методологічні засади культурології

Соціальні та гносеологічні функції культурології як гуманітарної сфери знань. Суб'єкт і об'єкт пізнання. Співвідношення: минуле – сучасне – майбутнє. Особливості культурологічного пізнання. Функція соціальної пам'яті. Науково-пізнавальна функція. Функція етносоціальної ідентичності. Патріотико-виховна функція. Політико-ідеологічна функція. Прогностична функція. Проблеми актуальності і критерії ефективності культурологічного пізнання.

Загальні принципи наукового пізнання. Структура теоретичного аналізу історичного пізнання. Поняття об'єкту та предмету пізнання в історії. Біологічне, антропологічне та соціальне в історичному пізнанні. Культура і цивілізація як способи репрезентації історії. Структура і рівні культурологічного пізнання. Образ науки. Емпіричний та теоретичний рівні. Функціональна, структурна, індивідуалізуюча та генералізуюча функції культури. Структура світогляду дослідника культури. Творча активність культуролога як суб'єкта культури. Проблема особистості культуролога як суб'єкта пізнання.

Науково-історичне пізнання як специфічна форма соціального відображення минулого. Поняття про метод як сукупінсть принципів, процедур і способів розв'язання дослідницького завдання. Поняття про теорію методу, методику та техніку дослідження. Класифікація наукових методів. Співвідношення історичного й логічного у пізнанні минулого. Можливості та обмежений характер застосування наукових методів у пізнанні багатоманіття та варіативності минулого. Загальнонаукові методи. Спеціально-наукові методи. Конкретно-наукові методи та їх застосування.

Загальнонаукові методи дослідження: їх роль в осмисленні явищ культури. Особливості застосування в культурологічних дослідженнях провідних загальнонаукових методів (аналізу і синтезу, індукції та дедукції тощо). Історико-генетичний метод. Історико-порівняльний (компаративний) метод. Історико-типологічний метод. Історико-системний метод. Метод діахронного аналізу історичної дійсності. Метод класифікації. Статистичний (квантитативний) метод. Метод абстрагування. Метод моделювання.

Становлення теоретичних засад та системи наукових методів дослідження теоретичної культурології. Формування спеціальних

концептуальних підходів розвитку культурної сфери буття людства. Еволюційна концепція культури Г. Спенсера й Л. Моргана. Теорії історико-культурних (цивілізаційних) типів в розвитку людства (М. Данилевський, А. Тойнбі, О. Шпеглер, Л. Гумільов). Концепція культурного прогреса О. Конта. Внесок Е. Дюркгейма в розвиток соціологічних засад культурного прогресу. Ціннісно-регулятивний підхід Е. Дюркгейма: сутність поняття, історія та основні ідеї. Погляди М. Вебера (вчення про цінності), методологія «ідеальних типів» як знаряддя вивчення взаємозв'язку між матеріальною та духовно-культурною сферами.

Г. Зіммель про «конфлікт суб'єктивної та об'єктивної культури». Концепція «соціокультурної динаміки» П. Сорокіна. Психологічна теорія культури З. Фрейда. Теорія «культурної гегемонії» А. Грамши. Концепція «архетипів» культурно-історичного характеру та колективного несвідомого (К. Юнг). Концепція культурних цінностей Е. Фромма. Погляди на культурні процеси у суспільному житті вчених «Франкфуртської школи». Структурно-функціональний метод вивчення культури (Т. Парсонс).

Постмодернізм та «лінгвістичний поворот», його вплив на розвиток культурологічних досліджень. Вплив постмодернізму на методологію культурологічних досліджень. Структуралістський підхід К. Леві-Строса: сутність поняття, історія та основні ідеї. Теоретичні ідеї культурної антропології (К. Леві-Строс). Холістський підхід А. Кребера: сутність поняття, історія та основні ідеї.

Етнокультурологія, «конструктивістські» теорії етногенезу про роль культурно-історичних чинників («уявленні спільноти») націотворення (Б. Андерсон, П. Коннертон, Е. Сміт). Розвиток культурної антропології та породжених нею відгалужень: культури повсякденності, гендерної історії, локальної історії тощо.

Аксіологічний підхід в дослідженнях культури: сутність поняття, історія та основні ідеї. Семіотичний підхід в культурології: сутність та особливості використання в культурологічному дослідженні. Методи культурологічного дослідження: структурно-психологічний метод Ж. Лакана. Сутність та шляхи використання структурно-функціонального методу. Особливості застосування структурно-типологічного методу. Метод семіотичного аналізу: сутність та шляхи застосування. Метод екзистенціально-феноменологічного аналізу: сутність та шляхи застосування.

Шляхи формування методологічних засад в розвитку української культурологічної думки. Культур-фліософські погляди українських вчених (В. Антонович, М. Костомаров). Теоретико-методологічні дослідження культурології в сучасній Україні. Цивілізаційно-циклічні концепції історико-культурного розвитку (В. Шейко, Ю. Богуцький).

3. Українські культурологічні школи

Авторський курс присвячений українській культурології в контексті національної гуманітаристики. Показано, що українська культурологія як

наукова галузь знань почала формуватися у другій половині ХХ ст. як реакція на цивілізаційні трансформації, які були детерміновані переорієнтацією світогляду на глобалізаційну модель суспільства. Зміна вектору суспільного розвитку визначила напрямок світових соціально-гуманітарних досліджень, орієнтований на уявлення про культурне різноманіття та міжкультурну комунікацію. Автор показує, що у західно-ліберальних і комуністичних доктринах модель мультикультуралізму набуває неоднакового трактування. У ліберальному світогляді домінує ідея примату людини та її індивідуальної свободи. Для класичного лібералізму характерно розуміння людини як автономного та вільного суб'єкта, і культура інтерпретується як одна з форм прояву його волі, що склало парадигмальну основу європейсько-американської соціокультурної антропології другої половини ХХ ст.

Однак принципи лібералізму не вписувалися в ідеологічні межі комуністичної доктрини, що спиралась на ідею колективних цінностей. По-суті, мова йде про конфлікт ідеологій, які належать до аксіологічно різних соціокультурних середовищ. Саме ідеологічні розбіжності, котрі стосуються моделювання культурного процесу в просторі глобалізації, стали модератором формування культуроцентристської спрямованості культурології. Ліберальному індивідуалістичному уявленню про людську природу в культурології протиставляється концепт людини як носія культурних цінностей, як суб'єкта, ідеали якого викристалізувалися в умовах домінування колективного компонента над індивідуальним у суспільному світогляді.

Глобалізаційні процеси позначили спектр проблем, що виходили за теоретико-методологічні межі окремих історично сформованих наук про культуру: диференціація наук, яка склалась у сучасній гуманітаристиці й була обумовлена їх гносеологічними можливостями, перешкоджає процесу пізнання феномену "культура" як цілісності. Це детермінувало гносеологічне зрушення у бік неklasичної моделі, в основу архітекtonіки якої був покладений принцип інтегративності знання. У межах культурології стався синкретизм соціально-гуманітарних наук в єдину систему, інваріантну основу якої склали: 1) центрованість навколо феномену культури; 2) інтегрованість галузей знання про культуру. Важливим орієнтиром культурологічного дослідження стає парадигма про різноманіття культур і міжкультурний діалог. В авторському концепті діалог культур розглядається як основоположна парадигма початку ХХІ ст., а діалогізація – як нова форма інтернаціоналізації суспільного життя.

Простежується процес пошуку принципів конструювання нової науки та її структурування, а також вивчається матриця, на базі якої формувалася нова галузь наукового знання – культурологія. Архітекtonіка сучасної культурології складається з теоретичної, історичної та практичної складових, об'єктом дослідження яких є культура в її поліваріантних проявах.

На прикладі діяльності українських культурологічних шкіл розкривається предметне поле української культурології, що охоплює різноманітні соціогуманітарні аспекти культури (філософський, історичний, соціологічний, психологічний, антропологічний, етнографічний, релігійний, художній тощо) для інтерпретації соціокультурних реалій.

4. Новітні проблеми культурології

Основні параметри проблемного поля культури кінця ХХ – ХХІ століття. Коло проблем розвитку сучасної культури, які стосуються глобальних проблем сучасності. Характеристика і типологія глобальних проблем. Основні тренди сучасного розвитку культури та цивілізації.

Концепції індустріального та інформаційного суспільства. Культурні парадигми сучасного світу: премодерн–модерн–постмодерн. Гетерогенність українського соціокультурного поля: парадигмальні основи премодерну, модерну та постмодерну. Модернізм і постмодернізм як типи філософствування. Бог у світоглядних концепціях модернізму й постмодернізму. Алгоритм культурних змін модернізму (лінійна модель) і постмодернізму (нелінійна модель). Феномен хаосу в постмодерністському контексті. Магістральні вектори філософської програми after-postmodernism. Специфіка автокомунікаційного та комунікаційного процесів. Дискурс як форма вербально-комунікативної практики постмодернізму. Мовні ігри (Й. Хейзинга, Л. Вітгенштейн): перформанс, хепенінг, флешмоб. Концептуальне поле масової культури епохи постмодерну та сучасний стан мистецтва.

Систематизація підходів до розуміння глобалізації. Глобалізація як форма інтернаціоналізації суспільного життя. Концепція глобалізації. Чинники, що обумовили глобалізаційні процеси. Сутність глобалізації. Головна парадигма глобалізації. Концепції щодо точки відліку цього процесу. Презумпція мультикультуралізму. Основний механізм глобалізації. Глобалізація у сфері духовного життя: головні принципи культурної політики. Загальна декларація ЮНЕСКО. Концепція У. Кимліка щодо мультикультуралізму. «М'який» мультикультуралізм Ч. Кукатаса. Динамічна кореляція інтеграційних і диференційних культурних процесів. Етнічна ідентичність — ключовий принцип європейської демократії. Психологічні чинники інтенсифікації процесу локалізації культур. Глокалізація як сучасна форма глобалізації.

Україна в архітектоніці глобалізації: горизонти міжкультурних та міжрелігійних відносин. Роль релігійного компоненту в суспільному українському суспільстві. Трансформація релігійної свідомості суспільства у радянський період. Релігійний плюралізм в Україні. Толерантність як змістовий орієнтир суспільства. Детермінанти і демаркація толерантності у суспільстві. Декларація Генеральною конференцією ЮНЕСКО (1995 р.) щодо толерантності та криза толерантності. Релігійний фанатизм та його чинники. Інтолерантність в українському суспільстві. Принципи плюралізму і діалогу в духовній сфері. Пошук консенсусу між західним і східним культурними ареалами. Інноваційні концепції щодо реформування гуманітарної політики в Україні.

Міжкультурна комунікація, криза та перспективи концепцій мультикультуралізму і культурного плюралізму. Моделі міжкультурної взаємодії. Моделі культурних змін, детермінованих просторовим розповсюдженням культур. Акультурація як процес міжкультурної комунікації (за Р. Редфілдом, Р. Лінтоном і М. Херсковцем). Форми взаємодії культур: однібічна, двобічна. Типи культурної взаємодії: реакція, адаптація, сприйняття. Типи культурної ідентичності соціуму за класифікацією Г. Солдатової: позитивна, індиферентна, гіпоідентичність, гіперідентичність. Національний рівень міжкультурної взаємодії. Етапи інтернаціоналізації суспільного життя (всєбічні зв'язки, співробітництво, інтеграція): основні риси. Глобалізація як

сучасна форма інтернаціоналізації: головні принципи культурної політики. Сучасні моделі міжкультурних відносин (У. Кимліка, Ч. Кукатас). Форми міжкультурної взаємодії на етнічному рівні (міжрегіональна, світсько-релігійна, міжконфесійна тощо).

Особистість у просторі культури. Людина як базовий концепт сучасної культурології. Індивід, суб'єкт, особистість, індивідуальність: культурологічний підхід. Сутність процесу ідентифікації людини в площині проблеми взаємовідносин Я – Інший (У. Джемс, Ч. Кулі, Дж. Мід, Т. Парсонс, Л. Виготський та ін.). Типологія ідентичностей. Ідентичність як тотожність. Ідентичність як самість. Діалог і конфлікти ідентичностей. Самоідентифікація та самосвідомість як базові процеси соціалізації людини. Сфери людської самосвідомості: самопізнання, емоційно-ціннісне ставлення людини до себе, саморегулювання. Криза ідентичності як закономірна фаза соціокультурної динаміки в періоди радикальних соціальних трансформацій: її об'єктивні детермінанти. Процес суб'єктивації людини в Україні в епоху постмодерну. Українські соціокультурні реалії в епоху постмодерну. Технології масової маніпуляції та резистентність (Н. Хомський). Інноваційні технології та практики суб'єктивації людини. Аналіз теоретичних положень та практичного прогнозування культурних процесів ХХІ ст.

Критерії оцінки екзаменаційного випробування

Знання випускників, виявлених на екзаменаційному випробуванні, оцінюються за 100-бальною шкалою. Предметною комісією встановлюється оцінка за такими критеріями:

100-91 – «відмінно», отримують аспіранти, які демонструють передбачені навчальними програмами відповідних дисциплін ґрунтовні, систематизовані теоретико-методологічні знання, навички аналізу складного навчального матеріалу та формулювання узагальнень, здатність до творчого мислення, знання порядку та методики підготовки дисертаційної роботи.

90-81 – «добре», передбачає достатнє знання фактичного матеріалу, належне розуміння теоретико-методологічних основ навчальних дисциплін та методики підготовки дисертаційної роботи, водночас – допускає окремі незначні помилки у висвітленні неосновних аспектів відповідних навчальних дисциплін.

80-71 – «задовільно», отримує аспірант, якщо його відповідь висвітлює основний фактичний матеріал, але не демонструє належного теоретико-методологічного рівня його осмислення, містить певні помилки (неточності) у висвітленні змісту навчальних дисциплін, які виносяться на комплексний екзамен.

70-0 – «незадовільно» ставиться при відсутності систематичних знань та теоретичних уявлень за основними змістовними аспектами навчальних дисциплін, які виносяться на комплексний екзамен.

Основна рекомендована література:

1. Бауман Зигмунт. Плинні часи. Життя в добу непевності. Київ: Критика, 2013 176 с.

2. Белл, Д. Иноземцев В. Эпоха разобщенности. Москва: Свободная мысль, 2007. 303 с.
3. Бодрийяр Ж. Симулякри і симуляція [пер. з франц. В. Ховкун]. Київ: Основи, 2004. 230 с.
4. Вальденфельс Б. Мотив Чужого [пер. с нем С. Логинова]. Минск: Пропилеи, 1999. 176 с.
5. Габермас Ю. Філософський дискурс Модерну; [пер. з нім. В. М. Купліна]. Київ: Четверта хвиля, 2001. 424 с.
6. Герчанівська П.Е. Культура в парадигмах ХХ–ХХІ ст.: монографія Київ: НАКККІМ, 2017. 378 с.
7. Герчанівська П.Е. Культурологія: навч. посібн. Київ: Ун-т «Україна», 2006. 323 с.
8. Демидов А. Феномены человеческого бытия: учебное пособие. Минск: Экономпресс, 1999. 180 с.
9. Ионин Л. Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие. Москва: Логос, 2004 431 с.
10. Каган М. С. Философская теория ценности. Акад. гуманитарных наук. СПб. : ТОО ТК "Петрополис", 1997.
11. Кримський С. Б. Заклики духовності ХХІ століття: лекція, прочит. 31 жовт. 2002 р. в Нац. ун-ті "Києво-Могилян. акад." Київ: Вид. дім "КМ Академія", 2003.
12. Кристева Ю. Самі собі чужі; [пер. з франц. З. Борисюк]. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 262 с.
13. Лакан Ж. Стадія зеркала [Електронний ресурс]; [пер. з франц. А.К. Черноглазова]. Режим доступу до ресурсу: http://lacan.narod.ru/ind_lak/lac_r6.htm.
14. Лебедев С. А. Философия научного познания: основные концепции. Монография. Москва: Изд-во Московского психолого-социального университета, 2014.
15. Левінас Е. Між нами. Дослідження. Думки-про-іншого; [пер. с франц.]. Київ: Дух і літера, Задруга, 1999. С. 29.
16. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. Москва: Алетейя. 160 с.
17. Новая философская энциклопедия. В 4 т. Москва: Мысль, 2010.
18. Овчарук О. В. Антропологічний вимір культурологічного знання: методологічний аспект // Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць. Вип. 29. Київ: Міленіум, 2016. С. 108–117.
19. Овчарук О. В. Культурологічні концепції як форми наукового осмислення культури та людини // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. Київ: Міленіум, 2015. Вип. I (4). С. 40–44.
20. Пригожин И., Стенгерс И. Время, хаос, квант: К решению парадокса времени; [пер. с англ. Ю. А. Данилова]. Москва: Комкнига, 2005. 232 с.
21. Рікер П. Сам як інший.; [пер. з франц. В. Андрушка та О. Сирцовой]. Київ: Дух і літера, 2002. С. 7.
22. Рікер П. Толерантність, нетолерантність, неприйнятне / Поль Рікер ; [пер. з фр. В. Андрушка] // Навколо політики / пер. з фр.; наук. консульт. В. Андрушко; відп. ред. А. Соболевський. Київ: Дух і літера, 1995.
23. Сіверс В. Філософія науки. Київ: НАККІМ . 2017.

24. Словарь-справочник по психоанализу / В. М. Лейбин. Москва: АСТ, 2010. 1219 с.
25. Современная западная философия: учебное пособие; под ред. Т. Г. Румянцевой. Минск: Вышэйшая школа, 2000. 413 с.
26. Гоффлер Э. Третья волна. Москва: АСТ, 2010. 784 с.
27. Тулмін. Історична школа в філософії науки // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори); І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ: Абрис, 2002.
28. Усовская Э. А. Актуальные проблемы культуры XX века. Минск: БГУ, 2011. 203 с.
29. Флиер А. Я. Культурология для культурологов. Москва: Академический Проект, 2010. 496 с.
30. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления / сост., пер. с нем., вступ. ст., примеч., тематич. указ. и указ. имен В. В. Библихина. Москва: Республика, 1993. С. 391-406.
31. Чумаков, А. Метафизика глобализации. Культурно-цивилизационный контекст. Москва: Проспект, 2017. 496 с.
32. Шейко В. М. Континуум культур: проблеми взаємозалежності та співробітництва // Культура України: зб. наук. пр./ Харк. держ. акад. культури. Харків, 2000.

Додаткова література:

1. Бергер П. Многоликая глобализация. Москва: Аспект Пресс, 2004. 379 с.
2. Герчанівська П. Е. Тотожність та відмінність культурологічних та антропологічних шкіл // Вісник НАКККіМ. 2019. № 2. С. 3–7.
3. Герчанівська П. Е. Феномен ідентичності: українські реалії // Національна ідентичність в мові і культурі: зб. наук. праць // ред. А. Г. Гудманяна, О. Г. Шостак. Київ: Талком. 2018. С. 106–111.
4. Лотман Ю. М. Культура и взрыв. Москва: Гнозис, Издательская группа «Прогресс», 1992.
5. Салливан Г. С. Интерперсональная теория личности [Электронный ресурс]; [пер. с англ.]. Спб., 1999. - Режим доступа до ресурсу: <http://www.fidel-kastro.ru/psihology/interteopsyh.htm>.
6. Тодоров Ц. Цивилизованный диалог [Электронный ресурс] [пер. с англ., И. Сащенко]. Режим доступа до ресурсу: http://n-europe.eu/article/2008/06/10/tsivilizovannyi_dialog.